**КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА;
СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ**

УДК 343.140.02

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.1.43>

БІЛОЗЬОРОВ Є.В., ЄФІМЕНКО О.М.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРЕДМЕТУ ТА МЕЖ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ЗАЯВ І ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗЛОЧИН**

Не викликає сумнівів, що дотримання законності й обґрунтованості дій та рішень слідчого є однією з необхідних умов швидкого виявлення і розкриття злочину, повного, об'єктивного і всебічного його розслідування, а відповідно, і забезпечення правильного застосування Закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності, і жодний невинний не був покараний.

Особливого значення в цій діяльності набуває першочерговий етап досудового розслідування, який, відповідно, починається з моменту прийняття, реєстрації та перевірки заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення. Саме на цій стадії слідчому, прокурору необхідно прийняти одне із найважливіших рішень, що полягає у наявності чи відсутності приводів та підстав до початку досудового розслідування.

Складність під час прийняття цього рішення полягає не лише у встановленому кримінальним процесуальним законодавством обмеженому строку, що становить 24 години, протягом якого слідчий, прокурор зобов'язані внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати досудове розслідування, а й у тому, що ані предмет, ані межі дослідження під час перевірки заяв і повідомлень про злочин не врегульовані вітчизняним законодавством, що і зумовило вибір теми цього дослідження.

На підставі наукових положень, що визначені теорією доказування, авторами розкривається предмет та межі перевірки заяв і повідомлень про злочин, що у своїй єдності зумовлює законність та обґрунтованість у прийнятті слідчим, прокурором рішення щодо початку досудового розслідування. Беручи до уваги, що процес перевірки заяв і повідомлень про злочин спрямований на встановлення цілком очевидних ознак конкретного делікту, автори доходять висновку про те, що якщо адресантом заяви чи повідомлення повинна бути конкретна фізична чи юридична особа, то підстави, які зобов'язували слідчого, прокурора прийняти законне і обґрунтоване рішення, здебільшого здобуваються уповноваженими посадовими особами. Таким чином, особливого значення набуває проведення додаткових перевірок дій, які б давали законні та обґрунтовані підстави розпочати досудове розслідування.

Ключові слова: заява, повідомлення про злочин, приводи та підстави початку досудового розслідування, слідчий, прокурор, кримінальне провадження, доказування, предмет та сфери дослідження.

Undoubtedly, compliance with the lawfulness and validity of investigative actions and decisions is one of the prerequisites for the prompt disclosure and disclosure of a crime, its full, objective and comprehensive investigation and, accordingly, the proper application of the Law.

Particularly important in this activity is the stage, which accordingly begins from the moment of receipt, registration and verification of statements and reports on criminal offenses. It is at this stage that the investigator, the prosecutor, needs to make an important decision regarding the initiation of the pre-trial investigation.

The difficulty in making this decision lies not only in the limited time during which the investigator, the prosecutor is obliged to submit information to the Unified Register of pre-trial investigations and to initiate the pre-trial investigation, as well as the fact that neither the subject matter nor the limits of the investigation during the verification of allegations and reports of crimes are not governed by domestic law, which led to the choice of the topic of this study.

On the basis of the scientific provisions determined by the theory of evidence, the authors reveal the subject matter and the limits of the verification of statements and reports of crime, which in its unity determines the legality and validity of the decision of the investigator, the prosecutor, to initiate the pre-trial investigation. Given that the process of checking allegations and reports of a crime is aimed at identifying very obvious signs of a particular crime, the authors conclude that if the addressee of the statement or message has to be a specific natural or legal person, then the investigator makes the decision to start the pre-trial investigation. In this sense, it is of particular importance to carry out additional investigative actions that would provide legitimate and substantiated grounds for initiating a pre-trial investigation.

Key words: *statement, crime report, reasons and grounds for initiating a pre-trial investigation, investigator, prosecutor, criminal proceedings, proof, subject and scope of the study.*

Вступ. У теорії і практиці кримінального процесуального права та криміналістики є загальновідоме твердження про те, що увесь процес доказування спрямований на збирання, перевірку та оцінку інформації (відомостей та/або даних), яка має доказове значення для вирішення завдань кримінального провадження. Цю інформацію відповідні учасники кримінального судочинства отримують у межах, порядку та способів, передбачений кримінальним процесуальним законодавством. Ігнорування вимог щодо отримання доказової інформації¹ та її фіксації у процесуальних документах свідчить про її недопустимість, а отже, неможливість використання під час прийняття процесуальних та ухвалення судових рішень. Тому, досліджуючи процес доказування, вчені-криміналісти і процесуалісти справедливо відносять до його структури такі взаємопов'язані елементи: збирання доказів, їх процесуальне закріплення, дослідження, оцінка і використання [1, с. 86].

Щодо цього доказове право тісно пов'язане з усіма процесуальними нормами, а передусім з тими, які визначають завдання кримінального провадження та його засади, повноваження державних органів та їх посадових осіб, права та обов'язки учасників кримінального провадження, порядок проведення слідчих (розшукових) та судових дій, вимоги, яким повинні відповідати рішення, що приймаються у кримінальному провадженні, та інше.

У зв'язку з цим особливості предмету та меж дослідження під час перевірки заяв і повідомлень про злочин найбільш доцільно розглядати через призму теорії доказування. Оскільки її методологічною основою є матеріалістична діалектика, за допомогою якої розкривається зміст пізнавальної діяльності у кримінальному процесі з урахуванням процесуальних прав, визначаються практичні шляхи правильного збирання, перевірки й оцінки доказів, а також умов формування достовірних висновків під час доказування [2, с. 50].

Постановка завдання. Метою статті є виявлення особливостей предмету та меж дослідження під час перевірки заяв і повідомлень про злочин.

¹ Поняття «доказової інформації» має суто криміналістичне походження. Вперше воно знайшло своє відображення у працях Р.С. Белкіна та А.І. Вінберга, які запропонували замінити ним термін «криміналістична інформація». При цьому, відмічаючи, що зміни, пов'язані із подією злочину, є доказами, а зв'язок між доказами і подією, до якої останні мають безпосереднє відношення, є доказовою інформацією.

Результати дослідження. Саме завдяки теорії доказування вченими та практиками, а передусім Р.С. Белкіним, А.І. Вінбергом, В.І. Гончаренком, Г.І. Громовичем, А.М. Басалаєвим, Л.М. Карнєєвой, А.М. Ларіним, І.М. Лузгіним, Є. Польскиса, Є.Є. Подголіним, М.В. Салтєвським, М.С. Строговичем, М.О. Філіпповою, В.Є. Шабаліним тощо, були закладені основи криміналістичної теорії фіксації доказів, яку сьогодні можливо вважати однією із найбільш розроблених, завершених і цілісних.

Ще у 50-х роках минулого століття у працях А.І. Вінберга фіксація доказів розглядалася як один із етапів роботи з їх збирання, а її зміст характеризувався як сукупність дій, що спрямовані на виявлення, фіксацію, вилучення, і збереження доказів [3, с. 8]. Згодом у більш глибокому розумінні ці положення знайшли своє відображення у працях Р.С. Белкіна, який у кінцевому результаті визначав фіксацію доказів як систему дій щодо забезпечення у передбачених законом формах фактичних даних, які мають значення для правильного вирішення завдань кримінального провадження, а також встановлення вимог, засобів і способів їх виявлення і закріплення [4, с. 91–95; 5, с. 86; 6, с. 53].

Це дає нам можливість зробити висновок про те, що якщо норми кримінального процесуального законодавства відповідають на питання, що повинен робити відповідний суб'єкт кримінального провадження під час розслідування деліктів, то теоретичні та практичні основи криміналістики дають відповідь, яким чином та за допомогою яких засобів він має вирішувати покладені на нього законом обов'язки та повноваження. Щодо цього розслідування кримінальних правопорушень, окрім інтенціонального аспекту (що повинно бути досягнуто), набуває ознак й визначального (як, яким чином це може бути досягнуто), які у своєму змісті є взаємопов'язаними між собою.

Сам термін «збирання доказів» належить до процесуального, оскільки його було визначено у чинному законодавстві. Так, безпосередньо у кримінально-процесуальному законі його дефініції знайшли своє відображення у переліку обставин, що належать до предмету доказування (ч. 2 ст. 91, ст. 93 КПК України) [7]. У загальному значенні ці норми відповідають на питання – встановлення яких фактів і обставин є метою доказування. При цьому викладені обставини мають узагальнюючий характер для всіх видів кримінального провадження, тому в теорії доказів вони отримали назву предмета доказування на всіх стадіях кримінального судочинства.

Серед вчених процесуалістів із середини минулого століття сталою є думка щодо тожності понять меж доказування з його предметом. У наукових поглядах 60-х років межі доказування характеризувалися сукупністю обставин, які можуть мати значення для правильного вирішення справи, і всіх тих джерел інформації, за допомогою яких з'ясовуються ці обставини [8, с. 112–114]. У 70-х роках дефініції поняття меж доказування знайшли своє відображення як обмежена необхідність і достатність сукупності доказів, встановлення яких підлягає доказуванню [9, с. 85–89]. Автори теорії доказів у радянському процесі визначили зв'язок предмета і меж доказування як зв'язок меж і засобів його дослідження. Ця думка у вітчизняному процесі отримала найбільш широке поширення: «...сукупність доказів, необхідних у кінцевому підсумку для всебічного, повного і об'єктивного (неупередженого) дослідження обставин, що входять у доказування і утворюють межі дослідження або межі доказування» – пише П.А. Лупинська [10, с. 115–118].

Щодо цього неможливо не погодитись із думкою професора М.Є. Шумила, який зазначає, що з поняттям «предмета доказування» тісно пов'язане поняття «меж доказування», під яким вчений розуміє дослідження такого обсягу доказової інформації (фактичних даних), яка б забезпечила достовірне встановлення обставин по кримінальному провадженню. Правильне визначення цих обставин, їх всебічне, повне і об'єктивне дослідження дозволяють встановити пізнавальну програму в конкретному провадженні, що значно підвищує ефективність доказування і є однією з передумов досягнення завдань кримінального судочинства [11, с. 241–242].

Таким чином, у загальному розумінні, під межами доказування у кримінальному судочинстві можливо розуміти такий кінцевий результат, де було досягнуто відповідну мету, а отже, встановлено усі обставини, що підлягають доведенню. Своєю чергою предметом такого доказування є дослідження передбачених законом фактичних даних (доказової інформації), за допомогою яких вирішуються завдання кримінального провадження, а отже, досягаються відповідні цілі.

Складність цього питання полягає у тому, що і предмет, і межі дослідження доказової інформації, яка б свідчила про кримінальне правопорушення під час перевірки заяв і повідомлень про злочин, у кримінальному процесі залишаються неврегульованими та мають поверхневий характер. Ця обставина дає нам підстави спробувати дослідити це питання у цій статті.

Перевірка заяв і повідомлень про злочин є початковою юридичною дією процесуального характеру, оскільки:

- по-перше, подання заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення передбачене кримінальним процесуальним законодавством та є підставною до початку кримінального провадження;

- по-друге, вона спрямована на отримання доказової інформації (фактичних даних), які б свідчили про підготовку, вчинення або приховування кримінального правопорушення;

- по-третє, у невідкладних випадках, для встановлення додаткових обставин, що свідчили б про вчинення кримінального правопорушення вона є підставою для проведення процесуальної дії – огляду місця події;

- по-четверте, хід і результати щодо відібрання заяви і повідомлення про кримінальне правопорушення повинні фіксуватися у відповідному протоколі, в якому заявник обов'язково має бути попереджений про кримінальну відповідальність за завідома неправдиве повідомлення про злочин;

- та по-п'яте, за результатами проведення перевірочних дій під час відібрання заяви і повідомлення про кримінальне правопорушення, слідчий, прокурор вирішує питання щодо невідкладного внесення відповідних відомостей до ЄРДР та негайно розпочинає досудове розслідування.

Будучи однією із форм пізнання, дослідження заяв і повідомлень про злочин має свій окремий предмет, який включає сукупність фактів та обставин, що підлягають встановленню, з метою правильного вирішення питання щодо початку досудового розслідування. Об'єм, характер та межі такого дослідження значною мірою залежать від обставин кожного окремого виду кримінального проступку. При цьому орієнтиром для встановлення конкретних фактів, які можуть стати предметом дослідження, у цьому разі є ознаки, які відповідно до законодавства про кримінальну відповідальність характеризують склад злочину, а також інші обставини, які мають кримінально-правове значення та підлягають встановленню відповідно до чинного законодавства.

Оскільки процес пізнання будь-якого кримінального правопорушення відбувається опосередковано, на основі фактів, які містять інформацію про ознаки конкретного делікту. Саме вони дають нам знання про досліджувані явища і з огляду на це іменуються фактичними даними. Останні своєю чергою є різновидом доказової інформації, оскільки їх порядок та способи, за допомогою яких вони можуть бути встановлені і процесуально закріплені, визначаються кримінальним процесуальним законодавством.

Щодо цього підстави початку досудового розслідування являють собою сукупність фактичних і юридичних фактів, які формують у суб'єкта пізнання переконання про необхідність у відкритті кримінального провадження, за умов відсутності обставин, які виключають можливість прийняття цього рішення.

Фактичні дані існують у реальній дійсності об'єктивно, тобто незалежно від органів і посадових осіб, які відповідно до закону наділені владними повноваженнями проводити досудове розслідування. Але для того, щоб отримати своє процесуальне закріплення, останні повинні бути зафіксовані та відображені у відповідних процесуальних актах. Для досягнення такої мети під час дослідження заяв і повідомлень про злочин слідчий, прокурор зобов'язані вступити у взаємозв'язок із заявником – носієм інформації про ознаки конкретного злочину, та в кінцевому результаті отримати необхідні і достатні дані, що утворюють підстави початку досудового розслідування. Це означає, що в основу інформації про кримінальне правопорушення повинні входити не поодинокі фактичні дані, а певна їх сукупність. Тобто слідчий, прокурор зобов'язані провести сукупність таких пізнавальних дій, які б давали їм достатні та обгрунтовані підстави розпочати досудове розслідування. До таких дій закон відносить відібрання пояснень, проведення огляду місця події, відібрання матеріалів відомчих перевірок, ревізій, відповідних досліджень, графічні відображення об'єктів, які мають відношення до досліджуваного злочинного акту, кіно-фото-відео-звуко-документи, а також акти конкретних вимірювань, які можуть бути долучені як додатки до заяви чи повідомлення про злочин.

Така система результативних дій призводить до формування у відповідного суб'єкта владних повноважень необхідної і достатньої сукупності фактичних даних, які встановлюють ознаки конкретного кримінального правопорушення і у своїй єдності зумовлюють законність і обгрунтованість прийняття слідчим, прокурором рішення щодо початку досудового розслідування.

Щодо цього, як слушно зауважують процесуалісти, під час процесу доказування насамперед мають бути встановлені обставини, що належать до події злочину. Незважаючи на те, що зако-

ном не визначено поняття «події злочину», очевидно, що його треба тлумачити як окреме явище, що відбувалося в певному місці й часі та має передбачені кримінальним законом ознаки [11, с. 242].

Із специфіки правової регламентації ст. 214 КПК України стає очевидним, що фактичні дані про кримінальне правопорушення повинні міститись у тому джерелі інформації, який у цьому разі виступає приводом для початку досудового розслідування. Але зазвичай на практиці, по-перше, таких заяв і повідомлень, які б містили фактичні дані, що вказують на вчинення злочину, небагато, та, по-друге, у вказаних джерелах частіше за все містяться поверхневі відомості, які нічим не обґрунтовуються та не підтверджуються. У такому разі привід для відкриття кримінального провадження та початку досудового розслідування є, але підстави щодо прийняття такого рішення відсутні. Незважаючи на це, досліджуваний феномен в жодному разі не дискредитує заявника (носія інформації про кримінальне правопорушення) і, відповідно, не позбавляє функціональної значимості приводів для відкриття кримінального провадження. Оскільки, як свідчить практичний досвід, нерідко трапляються випадки, коли необхідні для початку досудового розслідування відомості та/або дані містяться не у змісті заяви чи повідомлення про злочин, а у доданих до неї матеріалах (додатках).

У зв'язку з цим виникає питання: чи можуть такі документи виступати джерелами початку досудового розслідування? Очевидно, що так. Оскільки, по-перше, законом не визначено повного переліку джерел інформації, які б свідчили про кримінальне правопорушення і давали підстави розпочати досудове розслідування, головне, щоб таке передбачене законом джерело було, та по-друге, законодавець не вимагає від заявників наводити у своїх заявах чи повідомленнях конкретні фактичні дані, що вказували б на ознаки кримінального правопорушення та були для слідчого, прокурора обґрунтованими підставами для прийняття рішення щодо початку досудового розслідування.

Відсутність такого роду законодавчо закріплених вимог є цілком виправданим і вимушеним кроком не тільки з логічного погляду, а й фактичного положення справ на практиці. Так, звертаючись до компетентних органів із заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення, заявник може й не обґрунтовувати своє звернення, оскільки не знає правового характеру цього діяння, не вміє розмежувати й описати властиві йому особливості, які у сукупності й утворюють ознаки злочину, необхідні і достатні для початку досудового розслідування.

Таким чином, доказування факту вчинення злочину під час прийняття заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення покладає на слідчого, прокурора обов'язок дослідити ті об'єктивні обставини, які необхідні для правильної кваліфікації кримінально карного діяння, і в кінцевому рахунку з'ясувати об'єкт та об'єктивну сторону делікту.

Як відомо, будь-який злочин є результатом людської діяльності, що відбулася у минулому часі. Тому подія злочину розуміється як елемент об'єктивної сторони складу злочину, що відбувся у певному часі, місці та за певних обставин (способом).

Час та місце вчинення злочину як один із елементів події підлягає дослідженню та встановленню незалежно від того, чи має це відношення до кримінальної кваліфікації діяння. Встановлення часу скоєння злочину дає можливість слідчому, прокурору розглянути питання щодо застосування акту амністії чи вимог законодавства про застосування строків давності. При цьому визначеність точності встановлення часу скоєння кримінального правопорушення залежить від конкретної ситуації.

Поряд з цим встановлення місця скоєння кримінально карного діяння під час дослідження заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення передусім впливає на підслідність (процесуальну компетенцію органу) та територіальну юрисдикцію проведення досудового розслідування і судового розгляду справи (підсудність).

До поняття події злочину також входить і спосіб його вчинення, який включає в себе комплекс певних послідовних дій, що призводять до злочинного результату. Спосіб може впливати як на кваліфікуючі ознаки, так й на обтяжуючі обставини [12, с. 329–330].

У загальному значенні доказуванню цей елемент підлягає у всіх випадках без винятку, незалежно від того, має він кримінально-правове значення чи ні. Без способу вчинення злочину об'єктивний складник кримінально карного діяння не може бути повною, оскільки він відповідає на питання «Яким чином та за допомогою яких засобів?» було скоєно злочин [13, с. 330–335; 14, с. 56].

Оскільки під час перевірки заяв і повідомлень про злочин слідчому, прокурору необхідно встановити цілком очевидні ознаки конкретного делікту, у невідкладних випадках, з метою встановлення повних і об'єктивних обставин, які б впливали на законність і обґрунтованість прийняття рішення про початок досудового розслідування, законодавець передбачив проведення огляду місця події.

Огляд місця події, як процесуальна дія, є предметом дослідження багатьох юридичних наук, серед яких кримінальний процес, криміналістика, юридична психологія тощо. Ця слідча (розшукова) дія постійно знаходила своє місце в наукових поглядах вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків. Істотний внесок у розробку важливих питань щодо огляду місця події зробили такі вчені, як В.Д. Арсеньєв, О.Я. Баєв, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, І.Є. Биховський, М.С. Бокаріус, О.М. Васильєв, Л.В. Виницький, А.І. Вінберг, Б.Ф. Водолазський, В.П. Водяницький, А.Ф. Волобуєв, Ф.В. Глазирін, В.І. Громов, С.П. Дідковська, М.І. Єнікєєв, Г.Ю. Жирний, Ю.І. Ільченко, Н.І. Клименко, О.Н. Колесниченко, В.П. Колмаков, В.О. Коновалова, М.П. Косоплечев, В.П. Крючков, І.Х. Максutow, І.А. Матусевич, С.П. Митричев, Б.Я. Петелін, В.І. Попов, О.Р. Ратінов, О.М. Сафаргалієва, Д.О. Турчин, Ю.Д. Федоров, М.Л. Цимбал, В.Ю. Шепітько, І.М. Якимов та інші.

Не маючи на меті повторного висвітлення наявних наукових положень щодо актуальності проведення цієї процесуальної дії, оскільки це не є предметом нашого дослідження, хотілося б лише наголосити на її важливості під час дослідження заяв і повідомлень про злочин.

Цей висновок витікає з емпіричного аналізу слідчої практики органів досудового розслідування Національної поліції України. Де поряд із допитом, огляд місця події є, одним із невід'ємних першочергових слідчих (розшукових) дій, що проводиться слідчим на початковому етапі досудового розслідування.

Так, за вивченими матеріалами кримінальних проваджень, у 92% вчинення злочинів слідчими проводився огляд місця події, де у 96% – ця процесуальна дія мала місце до відкриття кримінального провадження з метою встановлення обставин скоєння злочину, а також виявлення та вилучення матеріальних слідів делікту. Саме ця обставина, як наслідок, дає слідчому, прокурору обґрунтовані підстави розпочати досудове розслідування.

Крім цього, необхідно зазначити, що від ефективного проведення огляду місця події залежить й результативність подальшого етапу розкриття та розслідування кримінального правопорушення. Також місце події та його матеріальна обстановка є зазвичай відображенням наслідків злочинного діяння у зв'язку з тим, що місце вчинення будь-якого злочину виступає найбільшим джерелом відомостей про нього [15, с. 94].

До інших обставин, які мають кримінально-правове значення та підлягають встановленню під час дослідження заяв і повідомлень про злочин, необхідно віднести особу заявника, дані про потерпілого від злочину, а також характер і розмір заподіяної йому шкоди.

Встановлення цих обставин завжди має значення для законного і обґрунтованого вирішення питання щодо відкриття кримінального провадження та початку досудового розслідування. Оскільки вони можуть впливати на правильну кваліфікацію злочину та, як наслідок, на визначену судом міру покарання.

Беручи до уваги той факт, що процес перевірки заяв і повідомлень про злочин спрямований на встановлення цілком очевидних ознак конкретного делікту, то з погляду меж формування сукупності таких даних останні іменуються – необхідною сукупністю фактичних даних. Якщо ж у процесі пізнавальної діяльності те, що необхідно було сформулювати, досягнуто, то така сукупність доказової інформації вважається достатньою для встановлення ознак кримінального правопорушення та прийняття слідчим, прокурором законного та обґрунтованого рішення щодо початку досудового розслідування.

Таким чином, накопичення достатньої сукупності фактичних даних орієнтує слідчого, прокурора на необхідність припинення процесу пізнання і вказує на необхідність прийняття уповноваженою службовою особою відповідного рішення. Але на цьому дослідження заяв і повідомлень про злочин не завершується. Встановивши достатні для початку досудового розслідування фактичні дані, слідчий зобов'язаний продовжити процес пізнання з метою з'ясування наявних або відсутніх обставин, що виключають можливість проведення досудового розслідування.

Процесуальне законодавство містить вичерпний перелік обставин, за наявності яких кримінальне провадження має бути закрито (ст. 284 КПК України). Але очевидно, що не всі ці обставини стосуються початкового етапу розслідування. Більшість із них встановлюється слідчим, прокурором на стадії проведення досудового розслідування. З огляду на це та з урахуванням предмету нашого дослідження спробуємо розглянути ті, вирішення яких відбувається зазвичай саме під час перевірки заяв і повідомлень про злочини.

Загальновідомим у юридичній літературі є твердження про те, що кожен злочин є подією, але не кожна подія є злочином. У зв'язку з цим встановлення відсутності події кримінального правопорушення як обставини свідчить про те, що в процесі проведення перевірок

дій, слідчим, прокурором були доведені безперечні дані, які вказують на відсутність суспільно небезпечного діяння (дії або бездіяльності), відносно якого надійшла заява чи повідомлення про кримінальне правопорушення.

Так, наприклад: *на гарячу лінію «102» від особи, яка, як виявилось згодом, є медичним працівником швидкої допомоги, надійшло повідомлення про факт смерті людини з явними ознаками тілесних пошкоджень на її тілі, що можуть свідчити про настання насильницької смерті. Виїхавши на місце події, працівники поліції виявили труп безпритульної особи чоловічої статі з явними ознаками пошкоджень на тілі (синці, подряпини, розсічення тощо).*

У результаті подальшої перевірки та проведення судово-медичної експертизи трупа було встановлено, що смерть чоловіка настала від черепно-мозкової травми (перелом основи черепа), яка могла бути спричинена падінням з висоти власного зросту. Крім цього, у крові трупа було виявлено значну концентрацію алкоголю. Очевидці події своєю чергою розповіли, що зазначений чоловік, будучи у стані алкогольного сп'яніння, оступившись впад і ударився головою об кут залізобетонного бордюру. Враховуючи вищезначене, слідчим було зроблено висновок про те, що смерть чоловіка є наслідком нещасного випадку, а тому подія злочину відсутня.

Своєю чергою відсутність у діянні складу кримінального правопорушення означає наявність достатніх даних, які вказують на те, що саме діяння (дія або бездіяльність), відносно якого надійшла заява чи повідомлення про злочин, в дійсності мала місце бути, але в ньому відсутні ознаки конкретного складу кримінального правопорушення.

Так, за результатами тієї ж слідчої практики: *до органів поліції надійшла заява від особи-потерпілого щодо вчинення відносно нього злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України (крадіжка, поєднана з проникненням у житло). Виїхавши на місце злочину, слідчим було проведено огляд місця події, за результатами якого, як виявилось, з цінних речей нічого не було викрадено, у зв'язку з цим матеріальна шкода потерпілому не була заподіяна.*

Враховуючи те, що злочин, передбачений ст. 185 КК України, має матеріальний склад, тобто обов'язковою ознакою об'єктивної сторони цього делікту є певні суспільно небезпечні наслідки, що полягають у таємному заволодінні чужим майном (предметом злочину) шляхом його викрадення [16, с. 443–446], слідчим було прийняте обгрунтоване рішення про відсутність у діянні складу кримінального правопорушення.

У зв'язку з цим підстави до відкриття кримінального провадження по факту вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 185 Закону України про кримінальну відповідальність, у поданій до органів досудового розслідування заяві під час додаткової перевірки не знайшли своє підтвердження.

Така обставина дає нам можливість зробити висновок про те, що якщо приводи для початку досудового розслідування надходять від однієї зі сторін зовнішнього середовища, якою можуть виступати конкретні фізичні або юридичні особи, то підстави до прийняття названого рішення здебільшого здобуваються відповідними правоохоронними органами самостійно. У цьому контексті практичного значення набуває ще один аспект співвідношення приводів і підстав до початку досудового розслідування. Зокрема, йдеться про випадок, коли заявник повідомляє про відоме йому кримінальне правопорушення (наприклад, крадіжку), а насправді під час додаткової перевірки були виявлені ознаки іншого кримінального проступку (наприклад, шахрайства).

Інакше кажучи, йдеться про співвідношення підстав до початку досудового розслідування, які вказані у заяві чи повідомленні про кримінальне правопорушення, з підставами, які фактично були встановлені уповноваженими органами під час проведення додаткових перевірок дій, що були спрямовані на визначення достовірності відомостей, наведених у конкретному приводі. Оцінюючи таку ситуацію, практичні працівники інколи стверджують про необхідність внесення відомостей в ЄРДР тільки у тих випадках, коли дані, що наведені заявником щодо конкретного злочину, знайшли своє підтвердження. У іншому разі приводом до відкриття кримінального провадження може виступати не заява чи повідомлення, а самостійне виявлення відповідними посадовими особами з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Даючи відповідь на це питання, на нашу думку, необхідно зазначити, що самий процес перевірки заяв чи повідомлень про злочин здебільшого спрямований на отримання додаткових фактичних даних, які б обгрунтовували законність прийнятого слідчим, прокурором рішення щодо початку досудового розслідування. Під час такої діяльності одні дані можуть підтверджуватись, а інші – спростовуватись. Але поряд із цим недоцільно ставити під сумнів вже наявну заяву, зміст якої й спонукав відповідні уповноважені органи до додаткових, пізнавальних, перевірок дій.

Водночас недоцільно ігнорувати також й нововиявлені обставини відповідних посадових осіб під час проведення ними визначеної діяльності, в процесі якої й були виявлені нові обставини, що свідчать про вчинення іншого кримінального правопорушення.

Оскільки у цьому прикладі підставами до початку досудового розслідування є не лише заява чи повідомлення про злочин, то і до ЄРДР необхідно вносити, окрім цього приводу, й самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Висновки. Такий підхід до процесуального порядку оформлення прийнятого уповноваженою службовою особою рішення надасть можливість реально оцінити стан практики у боротьбі зі злочинністю. Успіх у цій діяльності належить не лише конкретній особі, яка надала правоохоронним органам інформацію про вчинення кримінального правопорушення, а й професійна компетентність уповноважених органів, у процесі безпосередньої їх участі у виявленні ознак невідомого раніше злочину. Ця обставина також має позитивне значення у відображенні статистичної звітності правоохоронних органів, у частині розкриття та розслідування ними злочинів.

Список використаних джерел:

1. Лысов Н.Н. Фиксация доказательной информации при раскрытии преступлений. Москва : Академия МВД России, 1996. 123 с.
2. Громов Н.А. Уголовный процесс: учеб. пособ. Москва : Юристъ, 1998. 552 с.
3. Винберг А.И. Введение в криминалистику. *Криминалистика*. Москва, 1950. Вып. 1. С. 8.
4. Белкин Р.С. Курс советской криминалистики в 3 т. Москва : 1997. Т. 2. 521 с
5. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. Общая и частная теории. Москва : Юрид. лит-ра, 1987. 272 с.
6. Белкин Р.С. Криминалистика. Общие и частные теории. Москва : 1995. 466 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
8. Чельцов М.А. Советский уголовный процесс. учеб. 4-е изд., испр. и перераб. Москва : Госюриздат, 1962. 503 с.
9. Алексеева Л.Б., Ларин А.М., Строгович М.С. Советский уголовно-процессуальный закон и проблемы его эффективности. Москва : Наука, 1979. 319 с.
10. Избранные труды П.А. Лупинской / Т.Ю. Вилкова, М.И. Воронин и др. / отв. ред. Л.А. Воскобитова. Москва : Юр. из. «НОРМА», 2017. 608 с.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
12. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник. / Ю.А. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін. / за ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. Київ : Юридична думка. 2004. 656 с.
13. Шепітько М.В. Спосіб вчинення злочину як ознака складу злочинів проти правосуддя. ФП. Київ, 2015 № 4. С. 330–335.
14. Шепітько М.В. Уголовная юстиция в латинских изречениях и терминах : словарь-справочник. Харків : Вид. агенція «Апостіль», 2003. 131 с.
15. Настільна книга слідчого. 2-ге вид., перероб. і доп. / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. 728 с.: 49 іл.
16. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. Київ : Коннон, А.С.К., 2002. 1104 с.